ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JAN MAZÁK
της 29ης Μαρτίου 2007 [1]

I — Εισαγωγή

1. Το κύριο ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί εν προκειμένω είναι αν το κοινοτικό δίκαιο εμποδίζει τα κράτη μέλη να παραιτούνται από την ανάκτηση χρηματοδοτικής ενισχύσεως και, προς τον σκοπό αυτόν, να επικαλούνται την αρχή της ασφάλειας δικαίου, όταν η εκ μέρους του δικαιούχου ουσιώδης παρατυπία έχει έρεισμα κοινοτική διάταξη, η οποία ούτε είχε ανακοινωθεί στον δικαιούχο ούτε είχε δημοσιευθεί.

II — Νομικό πλαίσιο

2. Η απόφαση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 16ης Οκτωβρίου 1995, περί χορηγήσεως συνδρομής του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Αναπτύξεως (ΕΤΠΑ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) σε ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας ΜΜΕ, υπέρ περιοχών που είναι επιλέξιμες για τους σκοπούς 1 και 2 στις Κάτω Χώρες [στο εξής: απόφαση C(95) 1753], ορίζει, καθόσον ενδιαφέρει εν προκειμένω, τα εξής:

«*Άρθρο 1*

Εγκρίνεται το καθορισθέν για το χρονικό διάστημα από 30 Νοεμβρίου 1994 έως 31 Δεκεμβρίου 1999 και περιγραφόμενο στα παραρτήματα επιχειρησιακό πρόγραμμα ΜΜΕ Κάτω Χώρες, το οποίο περιλαμβάνει ένα συνεκτικό σύνολο μέτρων πολυετούς διάρκειας στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας ΜΜΕ υπέρ των περιοχών που είναι επιλέξιμες στις Κάτω Χώρες σε σχέση με τους σκοπούς 1 και 2.

[...]

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

Άρθρο 6

Η κοινοτική συνδρομή αφορά τις δαπάνες που συνδέονται με τις δραστηριότητες που εμπίπτουν σ' αυτό το πρόγραμμα και για τις οποίες, το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999, έχουν ληφθεί εντός του κράτους μέλους δεσμευτικά νομικά μέτρα και έχουν δεσμευθεί ειδικά τα απαραίτητα χρηματοδοτικά μέσα. Οι δαπάνες για τις δραστηριότητες αυτές, προκειμένου να θεωρηθούν επιλέξιμες, πρέπει να πραγματοποιηθούν το αργότερο μέχρι και τις 31Δεκεμβρίου 2001.

[...]

Άρθρο 9

Η απόφαση αυτή απευθύνεται στο Βασίλειο των Κάτω Χωρών.»

3. Όσον αφορά την ορολογία που χρησιμοποιείται στο άρθρο 6 της αποφάσεως C (95) 1753, το Δελτίο αριθ. 3, που περιέχεται στο παράρτημα της αποφάσεως της Επιτροπής της 23ης Απριλίου 1997, που τροποποιεί τις αποφάσεις με τις οποίες εγκρίνονται τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης, τα ενιαία έγγραφα προγραμματισμού και οι κοινοτικές πρωτοβουλίες, οι οποίες λαμβάνονται αναφορικά με τις Κάτω Χώρες (στο εξής: απόφαση 97/320/ΕΚ) [2], προβλέπει τα εξής:

«Οι "δεσμευτικές νομικές διατάξεις" και οι "δεσμεύσεις των απαραίτητων χρηματοδοτικών μέσων" είναι αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται από τους τελικούς δικαιούχους όσον αφορά την εκτέλεση των επιλέξιμων πράξεων και τη διάθεση των αντίστοιχων δημόσιων κονδυλίων [...].

Η ανάληψη υποχρέωσης σε επίπεδο κράτους μέλους πρέπει να ορισθεί ως υποχρέωση η οποία έχει αναληφθεί από τον τελικό δικαιούχο. Αυτή η ανάληψη υποχρέωσης πρέπει να είναι νομικά δεσμευτική και να συνοδεύεται από χρηματοδοτική ανάληψη υποχρέωσης, δηλαδή ανάληψη υποχρέωσης της απαραίτητης δημόσιας δαπάνης. [...]»

III — Η κύρια δίκη και η αίτηση προς το Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως

Α — *Το ιστορικό της διαφοράς*

4. Τον Αύγουστο του 1999, το Stichting ROM-projecten (στο εξής: ROM-projecten)

2 — ΕΕ 1997 L 146, σ. 7.

υπέβαλε αίτηση για την παροχή επιδοτήσεως στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος MME — Κάτω Χώρες για το σχέδιο «Kenniskaart Medische Technologie en Life Sciences» (στο εξής: σχέδιο).

5. Με απόφαση της 29ης Δεκεμβρίου 1999, ο υφυπουργός χορήγησε στο ROM-projecten επιδότηση κατ' ανώτατο όριο 200 000 ολλανδικών φιορινίων (NLG), ήτοι 45,45 % της συνολικής δεκτικής επιδοτήσεως δαπάνης 440 000 NLG.

6. Ένας από τους όρους που τέθηκαν ήταν ότι το σχέδιο έπρεπε να πραγματοποιηθεί έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000 και, επί πλέον, ότι οι πριν από την 1η Ιανουαρίου 2000 και μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2000 δαπάνες δεν θα ήταν επιλέξιμες. Εντούτοις, με απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2000, ο Υφυπουργός παρέσχε τη συγκατάθεσή του για τη μετάθεση της ημερομηνίας ενάρξεως του σχεδίου από την 1η Ιανουαρίου 2000 στην 1η Νοεμβρίου 1999. Επί πλέον, με απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2000, ο υφυπουργός, κατόπιν αιτήσεως του ROM-projecten, παρέτεινε έως τις 30 Ιουνίου 2001 το χρονικό διάστημα για το οποίο μπορούν να δηλωθούν δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν.

7. Με απόφαση της 11ης Ιουλίου 2002, ο υφυπουργός γνωστοποίησε στο ROM-projecten, μεταξύ άλλων, ότι αυτό δεν τήρησε τον τεθέντα από την Επιτροπή όρο ότι οι υποχρεώσεις έπρεπε να αναληφθούν από τον δικαιούχο της επιδοτήσεως πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1999 (στο εξής: όρος περί προθεσμίας). Ο υφυπουργός έθεσε στην Επιτροπή το ζήτημα αν πρέπει ως εκ τούτου να καθορισθεί μηδενική επιδότηση, από δε τις υπηρεσίες της Επιτροπής ελήφθη ανεπισήμως αρνητική απάντηση. Εν αναμονή επίσημης επιβεβαιώσεως από την Επιτροπή, ο υφυπουργός καθόρισε την επιδότηση με γενική επιφύλαξη σε 69 788 NLG.

8. Με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2003, ο υφυπουργός προέβη (αναδρομικώς) σε μηδενισμό της επιδοτήσεως, διότι προέκυψε ότι η Επιτροπή επιμένει απαρεγκλίτως στον όρο περί προθεσμίας. Ο υφυπουργός ζήτησε επί πλέον την επιστροφή του απομένοντος ποσού των 69 788 NLG.

9. Με απόφαση της 26ης Μαΐου 2003, ο υφυπουργός απέρριψε ως αβάσιμη την ένσταση του ROM-projecten κατά αμφοτέρων των αποφάσεων (των αποφάσεων της 11ης Ιουλίου 2002 και της 27ης Φεβρουαρίου 2003).

10. Το Rechtbank Roermond δέχτηκε την εν συνεχεία ασκηθείσα προσφυγή και ακύρωσε την απόφαση της 26ης Μαΐου 2003. Υποχρέωσε επίσης τον υφυπουργό να εκδώσει νέα απόφαση.

11. Η απόφαση αυτή εκδόθηκε στις 16 Αυγούστου 2004. Με την εν λόγω απόφαση, επιβεβαιώθηκε η προηγούμενη απόφαση περί καθορισμού μηδενικής επιδοτήσεως για τον λόγο ότι το ROM-projecten δεν τήρησε τον σχετικό με την προθεσμία όρο.

12. Το ROM-projecten προσέβαλε την απόφαση της 16ης Αυγούστου 2004. Το College van Beroep voor het bedrijfsleven (διοικητικό δικαστήριο αρμόδιο για εμπορικές και βιομηχανικές υποθέσεις) (Κάτω Χώρες) διερωτήθηκε αν ο υφυπουργός μπορεί να προβάλει έναντι του προσφεύγοντος την αντίρρηση ότι δεν τήρησε τον όρο της προθεσμίας του άρθρου 6 της αποφάσεως C (95) 1753. Σ' αυτήν ακριβώς την αλληλουχία, το College van Beroep voor het bedrijfsleven αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

Β — *Τα υποβαλλόμενα ερωτήματα*

«1) Είναι η διάταξη του άρθρου 6 της αποφάσεως της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 16ης Οκτωβρίου 1995, περί χορηγήσεως συνδρομής του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Αναπτύξεως (ΕΤΠΑ) και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) σε ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας ΜΜΕ, υπέρ περιοχών που μπορούν να ληφθούν υπόψη για τους σκοπούς 1 και 2 στις Κάτω Χώρες, C(95) 1753, ανεπιφύλακτη και αρκούντως ακριβής ώστε να έχει απευθείας εφαρμογή εντός της εθνικής έννομης τάξεως;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα 1:

Έχει το άρθρο 249 ΕΚ την έννοια ότι το άρθρο 6 της παρατεθείσας αποφάσεως υποχρεώνει άμεσα έναν ιδιώτη ως τελικό δικαιούχο να λάβει δεσμευτικά νομικά μέτρα και να δεσμεύσει ειδικά τα απαραίτητα χρηματοδοτικά μέσα το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα:

Παρέχει το άρθρο 38, παράγραφος 1, στοιχείο η΄, του κανονισμού (ΕΚ) 1260/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, περί γενικών διατάξεων για τα Διαρθρωτικά Ταμεία, θεωρούμενο υπό το φως των αρχών του κοινοτικού δικαίου, ευχέρεια στα κράτη μέλη να παραιτούνται από την ανάκτηση συνεπεία παραβάσεως μιας διατάξεως, αν ο δικαιούχος της επιδοτήσεως δεν γνώριζε αυτή τη διάταξη και ουδόλως μπορεί να του προσαφθεί αυτή η άγνοια;»

Γ — *Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου*

13. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν το ROM-projecten και η Επιτροπή. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 1ης Φεβρουαρίου 2007, οι Κάτω Χώρες και η Επιτροπή ανέπτυξαν τις προφορικές τους παρατηρήσεις.

IV — Εκτίμηση

14. Τα δύο πρώτα ερωτήματα αφορούν, στην πραγματικότητα, το ζήτημα αν μια διάταξη που περιέχεται σε απόφαση της Επιτροπής με αποδέκτη κράτος μέλος μπορεί, αν υποτεθεί ότι είναι ανεπιφύλακτη και επαρκώς ακριβής (το πρώτο ερώτημα), να έχει απευθείας εφαρμογή στον τελικό δικαιούχο (το δεύτερο ερώτημα) ή, με άλλα λόγια, αν κράτος μέλος μπορεί να αντιτάξει μια τέτοια διάταξη στον τελικό καταναλωτή, βάσει δηλαδή του αποκαλούμενου «αντίστροφου άμεσου αποτελέσματος». Το τρίτο ερώτημα αφορά ουσιαστικώς την υποχρέωση ανακτήσεως αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων, καθόσον αυτή είναι αντίθετη προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

15. Τα ερωτήματα ανέκυψαν σε μια αλληλουχία όπου το ποσό της χορηγηθείσας επιδοτήσεως καθορίσθηκε αναδρομικώς σε μηδενική βάση και όπου διατάχθηκε η απόδοσή του. Ο λόγος για τον οποίον ελήφθησαν αυτά τα μέτρα είναι ότι ο δικαιούχος δεν τήρησε τον σχετικό με την προθεσμία όρο του άρθρου 6 της αποφάσεως C(95) 1753.

16. Όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, βέβαιο είναι ότι εν προκειμένω ο σχετικός με την προθεσμία όρος που προβλέπει η απόφαση C(95) 1753 δεν περιελήφθη στην εθνική απόφαση για τη χορήγηση της επιδοτήσεως ή στις σχετικές με αυτή προϋποθέσεις, υποχρεώσεις και προβλέψεις. Ούτε στο έντυπο αιτήσεως ούτε στα σχετικά με αυτό έγγραφα υπήρχε οποιαδήποτε μνεία αυτού του όρου.

17. Επί πλέον, η απόφαση C(95) 1753 δεν δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα.

18. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο καταλήγει ότι ο εν λόγω δικαιούχος δεν είχε γνώση αυτής της διατάξεως και, κατά την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου, δεν ευθύνεται γι αυτή την άγνοια.

19. Λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου εντός του οποίου ανέκυψαν τα ερωτήματα, θεωρώ προτιμότερο να αρχίσω με το τρίτο ερώτημα. Επί πλέον, κατά την άποψή μου, αρκεί να εξετασθεί μόνον αυτό το ερώτημα, με κάποια ελαφρά αναδιατύπωση.

20. Στη συνέχεια, παρατηρώ ότι βασικής σημασίας για το τρίτο ερώτημα είναι η αναφορά στο άρθρο 38, παράγραφος 1, στοιχείο η΄, του κανονισμού 1260/1999 [3], ενώ η Επιτροπή θεωρεί, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι ο αποκαλούμενος κανονισμός συντονισμού είναι το εν προκειμένω εφαρμοστέο νομοθετικό πλαίσιο [4]. Συναφώς, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 52, παράγραφος 1, του κανονισμού 1260/1999, συμφωνώ με την Επιτροπή. Εντούτοις, αυτό δεν διαφοροποιεί το ζήτημα στο πλαίσιο του τρίτου ερωτήματος, εφόσον, ανεξαρτήτως του ποια διάταξη είναι εφαρμοστέα, τα κράτη μέλη οφείλουν, ούτως ή άλλως, να λαμβάνουν μέτρα στην περίπτωση παρατυπιών.

21. Κατά το ολλανδικό δίκαιο, όπως διευκρινίζει το αιτούν δικαστήριο, η αρχή της ασφάλειας δικαίου σημαίνει ότι μια τέτοια προϋπόθεση για την καταβολή επιδοτήσεως, που έχει επαχθή χαρακτήρα, δεν είναι αντιτάξιμη στον δικαιούχο, αν δεν του έχει γνωστοποιηθεί εκ των προτέρων.

22. Αυτή η απαίτηση γνωστοποιήσεως απορρέει επί πλέον από τον ολλανδικό κώδικα διοικητικού δικαίου (Algemene wet bestuursrecht). Όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο, κατά το άρθρο 4:37, σε συνδυασμό με το άρθρο 4:38, παράγραφοι 2 και 3, αυτού του κώδικα, μια υποχρέωση που συνδέεται με επιδότηση πρέπει να περιέχεται είτε σε νομοθετική διάταξη είτε στην απόφαση για τη χορήγηση της επιδοτήσεως.

23. Κατά τον ίδιο αυτόν κώδικα, επιδότηση μπορεί επίσης να χορηγηθεί ευθέως βάσει προγράμματος καθορισθέντος από την Επιτροπή. Σ' αυτή την περίπτωση, δεν είναι αναγκαία μια ιδιαίτερη νομική βάση. Εντούτοις, δεν έχει προβλεφθεί ο όρος της ημερομηνίας όσον αφορά την κατηγορία σχεδίων στα οποία περιλαμβάνεται το σχέδιο του ROM-projecten.

24. Κατά συνέπεια, από την άποψη αποκλειστικώς του ολλανδικού δικαίου, ο όρος της ημερομηνίας δεν μπορεί να αντιταχθεί στον δικαιούχο.

25. Το ζήτημα επομένως είναι αν υφίσταται υποχρέωση εκτελέσεως αυτού του όρου βάσει του κοινοτικού δικαίου ή, με άλλα λόγια, αν η αρχή της ασφάλειας δικαίου μπορεί να αποκλείσει την ανάκτηση της επίδικης χρηματοδοτικής ενισχύσεως.

3 — Κανονισμός (ΕΚ) 1260/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, περί γενικών διατάξεων για τα διαρθρωτικά ταμεία (ΕΕ 1999, L 121, σ. 1). Κατάργησε τους κανονισμούς (ΕΟΚ) 2052/88 και 4253/88 από 1ης Ιανουαρίου 2000 (βλ. το άρθρο του 54).

4 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 4253/88 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1988, για τις διατάξεις εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 2052/88 όσον αφορά τον συντονισμό των παρεμβάσεων των διαφόρων διαρθρωτικών ταμείων μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των λοιπών υφιστάμενων χρηματοδοτικών οργάνων (ΕΕ 1988, L 374, σ. 1), όπως έχει τροποποιηθεί με τον κανονισμό 2082/93 του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1993 (ΕΕ 1993, L 193, σ. 20), ειδικότερα δε με το άρθρο του 23, παράγραφος 1. Αναφορά γίνεται επίσης στο άρθρο 5 του κανονισμού (ΕΚ) 1681/94 της Επιτροπής, της 11ης Ιουλίου 1994, για τις παρατυπίες και την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών στα πλαίσια της χρηματοδότησης των διαρθρωτικών πολιτικών, καθώς και την οργάνωση ενός συστήματος πληροφόρησης στον τομέα αυτό (ΕΕ 1994, L 178, σ. 43), όπως έχει τροποποιηθεί με τον κανονισμό (ΕΚ) 2035/2005 (ΕΕ 2005, L 328, σ. 8).

26. Δεν είναι η πρώτη φορά που το Δικαστήριο καλείται να εξετάσει ζητήματα που αφορούν την ανάκτηση ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως δυνάμει του κοινοτικού δικαίου.

27. Πρώτον, κατά πάγια νομολογία, οι ένδικες διαφορές σχετικά με την αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών βάσει του κοινοτικού δικαίου πρέπει, ελλείψει κοινοτικών διατάξεων, να επιλύονται από τα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογή του εθνικού τους δικαίου, με την επιφύλαξη των ορίων που επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο, υπό την έννοια ότι οι κανόνες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο δεν μπορούν να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων και ότι η εθνική νομοθεσία πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να μη συνεπάγεται διακρίσεις σε σχέση με τις διαδικασίες που αποβλέπουν στην επίλυση εθνικών διαφορών του ιδίου τύπου [5].

28. Δεύτερον, η αρχή της ασφάλειας δικαίου αποτελεί μέρος της κοινοτικής έννομης τάξεως. Συναφώς, αναφέρομαι στην απόφαση Huber [6]. Στην υπόθεση αυτή, η οποία αφορούσε ένα εθνικό πρόγραμμα ενισχύσεως, χρηματοδοτούμενο εν μέρει από την Κοινότητα στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν εμποδίζει την εφαρμογή της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης προκειμένου να αποκλείεται η ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, δεδομένου ότι η αρχή αυτή αποτελεί μέρος της κοινοτικής έννομης τάξεως.

29. Τρίτον, δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, η αρχή της ασφάλειας δικαίου, που είναι μια θεμελιώδης αρχή, σημαίνει ότι η κοινοτική ρύθμιση πρέπει να παρέχει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να γνωρίζουν με ακρίβεια την έκταση των υποχρεώσεων που τους επιβάλλει [7].

30. Όπως εκτέθηκε, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν πρέπει να καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων. Επί πλέον, πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να μη συνεπάγεται διακρίσεις σε σχέση με τις διαδικασίες που αποβλέπουν στην επίλυση εθνικών διαφορών του ίδιου τύπου. Το τελευταίο αυτό συνεπάγεται ότι λαμβάνεται επίσης υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας [8].

31. Κατ' εμέ, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το αιτούν δικαστήριο, δηλαδή ότι η αρχή της ασφάλειας δικαίου, κατά το ολλανδικό δίκαιο, εμποδίζει τον υφυπουργό να επικαλεσθεί τον όρο της προθεσμίας έναντι του ROM-projecten, διότι η προϋπό-

5 — Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205 έως 215/82, Deutsche Milchkontor κ.λπ. (Συλλογή 1983, σ. 2633, σκέψη 19).

6 — Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2002, C-336/00, Huber (Συλλογή 2002, σ. I-7699, σκέψη 56 και η εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

7 — Βλ., παραδείγματος χάριν, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 1998, C-209/96, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-5655, σκέψη 35).

8 — Βλ. την παρατεθείσα στην υποσημείωση 5 απόφαση Deutsche Milchkontor κ.λπ., σκέψη 32.

θεση αυτή δεν είχε γνωστοποιηθεί στον δικαιούχο, ο οποίος, επί πλέον, δεν μπορούσε λογικά ούτε με άλλο τρόπο να ενημερωθεί για το περιεχόμενο της αποφάσεως C (95) 1753, δεν θίγει ούτε την αρχή της αποτελεσματικότητας ούτε την αρχή της ισοδυναμίας.

32. Εφόσον ο δικαιούχος δεν είχε γνώση της σχετικής διατάξεως και δεν μπορεί να του προσαφθεί αυτή η έλλειψη γνώσεως, το κοινοτικό δίκαιο δεν αποτελεί εμπόδιο στην εφαρμογή της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

33. Τέλος, παρατηρώ ότι είναι δυνατό, στην περίπτωση κατά την οποία η παρατυπία είναι καταλογιστέα σε κράτος μέλος, το κράτος αυτό να ευθύνεται χρηματοοικονομικώς για τα μη ανακτηθέντα ποσά.

V — Πρόταση

34. Για τους ανωτέρω λόγους, φρονώ ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να δώσει στα υποβληθέντα από το College van Beroep voor het bedrijfsleven ερωτήματα την ακόλουθη απάντηση:

«Το κοινοτικό δίκαιο δεν εμποδίζει κράτος μέλος να εφαρμόζει την αρχή της ασφάλειας δικαίου για να παραιτείται από την ανάκτηση ενισχύσεως λόγω παραβάσεως μιας διατάξεως, όταν ο δικαιούχος της επιδοτήσεως δεν είχε γνώση αυτής της διατάξεως και δεν ευθύνεται γι' αυτήν την έλλειψη γνώσεως.»